

Kornkvarnen *Crex crex* (LINNÉ 1758) i Västmanland

Text: Thomas Pettersson

Inledning

Kornkvarnen, i vart fall dess sång, tillhör de mest kända i den svenska fågelvärlden. I synnerhet förr, när en större andel av befolkningen levde och verkade utanför städernas hank och stör. Och innan jordbruket mekaniserats så till den milda grad att kornkvarnen nästan försvann från de västmanländska bygderna. De senaste årtiondena har kornkvarnen ökat igen, men mer om detta längre fram i denna uppsats. Kärt barn har många namn, heter det, och kornkvarnen har begåvats med ett stort antal runt om i landet. Några av dessa namn kan knytas till Västmanland, eller åtminstone dess omedelbara närhet: "ängsvärpar", "Jägare hedra den med namn af Wachtel-König. På landsbygden kallas den ofta Gräskärran" (Fischerström 1785); "ängskvarnar (här kallade wachelkönig)" (Svenska Jägarförbundets Nya Tidsskrift 19: 28-33); "Åkerhöns" (Grau 1754, s. 41) synes ha varit ett samlingsnamn för flera arter, förutom kornkvarn också för raphöna och ljungpipare (Tyrborg 1996).

Kornkvarnen förekommer i ett område som sträcker sig från västra och nordvästra Europa i ett bälte österut till centrala Sibirien och nordvästligaste Kina. Den övervintrar i östra och sydöstra Afrika (del Hoyo m.fl. 1996). Kornkvarnen anses vara hotad i ett globalt perspektiv och minskar kontinuerligt och dessutom ofta i rask takt i stora delar av utbredningsområdet. Skälen till detta anses vara biotopföruster samt mekanisering och intensifiering av jordbruket, i synnerhet produktionen av djurfoder (Tucker & Heath 1994). I den svenska rödlistan har kornkvarnen förts till kategorin Starkt hotad (Gärdenfors 2000).

Kornkvarnen har inventerats rikstäckande i Sveriges Ornitologiska Förenings regi vid tre tillfällen; 1957, 1968 och 1994. Resultaten har redovisats av Enemar (1957, 1969) respektive Pettersson (1995). Någon sammanställning från någon av riksinventeringarna har tidigare inte gjorts för Västmanlands del. Däremot har antalet rapporterade kornkvarnar i landskapet årligen publicerats i *Fåglar i Västmanland*.

Historik

I den äldre litteraturen finns flera uppgifter som tyder på förekomst av kornkvarn i Västmanland under såväl 1700- och 1800-talen, som början av 1900-talet. Uppgifter föreligger dessutom från alla naturgeografiska regioner i landskapet. För att börja med den äldsta uppgiften, uppger Grau (1754, s. 41) i sin beskrivning över Västmanlands län, att "Willebråd och Skogs-joglar fångas til myckenhet på somliga orter: Sådane äro Käder, Orre, Hierpe, Rapphöns, Åkerhöns, Skogsväpwor, Krams-fogel, m. m.". Det är inte omöjligt att Grau innefattar kornkvarn i begreppet "åkerhöns", men Tyrborg (1996) nämner att raphöna som ljungpipare förr benämnts åkerhöna. Läggs dock märke till att Grau särskilt nämner raphönan. Fågel-systematiken vid denna tid var också rätt röng innan kornkvarnen m.fl. arter några år senare beskrevs vetenskapligt (Linné 1758).

4

Åven Fischerström (1785) nämner kornkvarnen i sin beskrivning över Mälaren, men utan några mer exakta geografiska angivelser: "Västgöthens Bjuggbit (*Rallus Crex*) som om *qvällar* och *nätter* låter höra sin sträffa och knarrande röst, under lika lång tid som Gök; som öfver sommaren bor i ångar och sådeskrar, men om hösten i årt-land". En jaktjournal, förd av brukspatron Wilhelm Hisinger vid Skinnskattebergs och Baggå bruk i Skinnskatteberg, åren 1794-1823, avskrivnen och publicerad senare (SjNT 46: 73-74), ger upplysning om att kornkvarnen förekom regelbundet i dessa trakter. Kornkvarnar sköts sju av de tretio år journalen omfattar, den tidigaste år 1794. Oftast sköt han endast enstaka kornkvarnar per år, men år 1797 nedlades tre stycken.

En dagbok, förd av friherne Mathias Alexander von Ungem-Sternberg, upptog en skottlista från jakter i "trakten mellan Enköping och Vesterås" år 1801 bl.a. 8 "ängskvarnar (här kallade wachelkönig)" och tre år senare, år 1804, sköts en enda "kvarn" (SjNT 19: 28-33). I Örebro län, vars norra halva räknas till landskapet Västmanland, betecknades kornkvarnen av Sundström (1868, s. 23) som "ganska allmän". Två kornkvarnar förvaras i Rudbeckianska skolans i Västerås samlingar: "hanne Västerås. 9/6 1874" (nr. C 34); "Västeråstrakten. 1924. Sk. av G. Nilsson V.N.F." (nr. C 32).

Kjellin (1905) berättar om kornkvarnen, dels att "Medan jag bodde i Fellingsbro hade jag en sommar de ypperligaste tillfällen till roliga studier af hans sångmetoder", dels att "Vid Sala grufva visades mig en värmsgon en kornkvarn, som hittats död under telegraftråden, mot hvilken han gifvits förmåt under sin nattliga flykt". I Naturhistoriska riksmuseets samlingar finns ett ägg från Möklimta, daterat den 14 juli 1910, samt en monterad fågel från "köpingstrakten" 1925 (Göran Frisk, in litt.). Från ungefär samma tid föreligger också följande uppgifter: "Från fören:s medlem, hr. G. Robsahm, hade inkommit en förteckning på daggjurar och fåglar, skjutna inom Västmanland... Kornkvarn starkt avtagande sedan 1908-1910, då den förekom rätt så talrikt." (V.N.F. [Västmanlands Naturvetenskapliga Förening] 1925-04-26, § 10); "Kornkvarn sista åren aftagande, möjligen något ökad förekomst 1924, åtminstone ställvis." (daterade anteckningar i V.N.F.s arkiv, undertecknade av Tenow). Floderus (1925) lät publicera dessa uppgifter så här: "Sparsamt förekommande sedan 1908-1910 i Västeråstrakten, möjligen något ökad förekomst 1924, allmän där 1925". Från Åsbojön i Nora sommaren 1918 rapporterade Lenström (1918) en iakttagelse: "Med anledning af en förfrågan i häft. 5 af Eder tidsskrift [Fauna och flora] med rubrik: 'Hur är det med kornkvarnen?' har jag endast att lämna den upplysning, att jag under några veckors tillfällig vistelse under den gångna sommaren i trakten af staden Nora i Västmanland hörde kornkvarrens välkända stämma ljuda i åkrarna i närheten af Åsbo-Åsön i Nora landsförsamling. Högaktningsfullt C. A. E. Lenström, f. d. Läroverksadjunkt."; Floderus (1925) kompletterade med: "i Noratrakten sedan gammalt ännu allmän 1924"; varifrån han fått den uppgiften är inte känt, men något märkligt är det att han utelämnade följande: "Kornkvarnen teml. allm. vid Bj-n [Björkborn i Järnboås]" (ur brev den 10 april 1922, från lektor J. E. Ljungqvist, Örebro, till lektor O. M. Floderus). Att kornkvarnen ännu förekom i Västerås-Barkarö i slutet av 1920-talet, omvittnas av bildtexten till ett fotografi i Rosenius (1927-39, s. 418), signerat C. V. Cronstedt: "Häckningsterräng för kornkvarn. Fullerö, Västmanland, 10 augusti 1930".

Anonym (1944) refererar en sammanställning av år 1944 rapporterade kornkvarnar i Örebro län, publicerad i *Örebrokuriren* den 5 september 1944: "Slutresultatet blir att i år kunna antecknas 45 inom länet hörda kornkvarnar mot 72 i fjol. Det är ju en betydande minskning. Delvis kan den säkerligen förklaras såsom endast skenbar genom att den regniga våderlek som rådde vid och långt efter kornkvarrens återkomst till Norden höll folk inomhus just vid den tid då iakttagelser brukas göras. Men skillnaden mellan antalet i fjol och i år rapporterade 'rågepor' är dock så stor att man tyvärr måste förmoda att kornkvarnrastammen av någon anledning åter

5

försvaqats. Iakttagelser under kommande fågelsäsong få avgöra om denna minskning endast är ett tillfälligt avbrott i den i övrigt konstaterade, och ock ringa, ökningen av stammen under senare år. De rapporter vilka inkommit i år ge för övrigt vid handen att på samma gång kornkvarnen synes ha försvunnit från flera socknar, t. ex. ...Ervalla... så har han uppträtt i socknar där han på många år inte hörts, nämligen Fellingsbro... Här nedan följer kornkvarnstatistiken för länet, omfattande åren 1941-1944 [endast socknar i landskapet Västmanland citeras.] Ervalla: 1941 2 säkra, 1943 1 säker, Fellingsbro: 1944 2 säkra, Hällefors: 1941 1 säker, Lindesberg, Lindes socken: 1941 5 säkra, 1942 1 säker, 1943 3 säkra, 1944 4 säkra, Ljusnarsberg: 1941 5 säkra, 1942 1 säker, 1943 4 säkra, 1944 1 säker, Nora socken: 1943 3 säkra, 1944 1 säker, Ur Örebrokuriren av den 5.9. 1944: "Året därpå publicerades ånyo en sådan sammansättning, men tyvärr utan socknens fördelning (Hanstrom 1946): "I Örebro-Kuriren för den 2.10. 1945 återfinnes... följande: 'I fol kunde redovisning lämnas för 45 säkert kända kornkvarnar i länet. Sedermera ha uppgifter inkommit om under fjolåret hörda ytterligare 3 kornkvarnar, varför siffran för 1944 belöper sig till 48. I år uppgår antalet säkert konstaterade kornkvarnar till 46, var till kommer 9 såsom mera osäkra betecknade, alltså på sin höjd 55. Ehuru sålunda antalet av säkert iaktagna kornkvarnar i år är 2 st. mindre än i fol, upphyllpes detta av siffran 9 för de som osäkra betecknade. Stammen synes sålunda, att döma av dessa siffror, hålla sig tämligen konstant inom länet." En kornkvarn hördes av I. Ljunggren vid Åsbofsjön i Nora den 1 juli 1945 (Lars Asklund, in litt.).

Under 1940-talet dyker de första uppgifterna om minskning upp i litteraturen, t.ex. "Lönnbergs (1940) enda rapport från landskapet talar om tillbakagång" (Curry-Lindahl 1959-63, s. 670). Här blandade dock Curry-Lindahl ihop begreppen och tänkte inte på att landskapet Västmanland även omfattar delar av Örebro län. Så här redovisade Lönnberg (1940) resultatet av sitt upprop året innan: "Från Västmanlands län har ej inkommit något annat meddelande i denna fråga, än från jägmästare H. ZETTERBERG gällande för Bro och Heds socknar och gående ut på, att kornkvarnen 'avtagit i antal på flertalet platser och helt saknas numera på övriga orter." "Från den västligaste delen av Örebro län har jägmästare Eov. RÅSBERG vänligen meddelat, att under åren 1930-36 kornkvarnen förekom regelbundet vid Åvestorp i Grythytte socken, men det var också dess enda förekomst i denna socken. Den lär även ha funnits där tidigare varje år enligt ordförskets uppgift, men efter år 1936 har den varit totalt försvunnen från denna lokal. [—] I Hällefors socken, varst han under de senaste två åren haft tillfälle att göra iakttagelser, har han icke hört någon kornkvarn." "Från Ljusnarsbergs socken skriver herr ERIC, H. LINDSTRÖM: 'Jag kan omtala, att den numera så sällsynta kornkvarnen strax efter midsommar (1939) några kvällar hördes av ett par trovärdiga personer. Det var i en gräslunda cirka 50 m. från allmänlandsväg vid Lilla Finnkullen." "Från Östanby i Rällsö socken meddelar herr HILMAR NILSSON, att en kornkvarn hörts i en gräsdal i juni månad 1939. Jägmästare H. ZETTERBERG har hört sig för med åtskilliga personer inom Fellingsbro och Ramsbergs socknar och av dem alla fått det beskedet, att kornkvarnen 'avtagit i antal på flertalet platser och helt saknas numera på övriga orter. Minskningen i antal har varit särskilt stor 1938 och 1939." "På slätlandet vid Ervalla hörde han [Eric Rosenbergs] sannolikt 'ett halvt dussin' på en gång." Helger (1945) daterar kornkvarnens försvinnande från Hällefors socken till mitten av 1930-talet: "Kornkvarnen har dessvärre försvunnit härifrån för omkring 10 år sedan" och "I markerna kring Frövi [Näsby s.n.] i Närke [sic] saknas fågeln alldeles sedan 1942 (N. ECKERÖM)" (Curry-Lindahl 1946). Carlstedt-Phl (1960) hörde sin sista kornkvarn i Grythyttan omkring år 1950: "...kornkvarnen, vår barndoms ljudliga karagömmulekare, som numera aldrig låter höra sig. [—] Förut har omnämnts, att en av våra, förr vanligtaste fåglar numera saknas, nämligen kornkvarnen. Den

liksom hörde samman med kvällsdimma och morgondag, hördes endast, syntes sällan. En enda gång har jag sett den livslevande kila från en dikessten tvärs över vägen in i en rågåker. [—] Sista gången jag hörde kornkvarnen var vid Svartnäs nära Åvestorp för ett tiotal år sedan." Enligt Wedérus (1951) försvann kornkvarnen från Sura 1941, men "uppenbarade sig åter 1949 efter åtta års frånvaro, ...hördes under senare delen av maj på icke mindre än fyra ställen i Surahammars omgivningar. Om någon häckning kom till stånd har ej kunnat konstateras. Vid Norra Lisjön [=Norrnsjön i Sura] kunde två hamnar höras endast några 10-tal meter från varandra ute i ett tät bestånd av kavelidan". Detta uppträdande synes dock ha varit av tillfällig natur, då Wedérus (1958) senare skrev, att "ute i ett träkenfält hade för några år sedan traktens sista kornkvarnar funnit en fristad undan slåttermaskiner och moderna skördemetoder". Beträffande trakten kring Väringen i Ervalla/Näsby fyllde Sjöstedt (1958) i med: "Kornkvarnen lär ha definitivt utstötts". Från västerstrakten meddelades slutligen, att "den har försvunnit från Västerstraktens enda kända lokal (J. Wahlstedt)" (Ohlin & Hellgren 1953). Lokalen som avsågs var "sankängen öster om Hamre tegelbruk", där den hördes åren 1945-51 (Wallén 1955, s. 229-230). Wallén (1955, s. 229-230) rapporterade också att han hört kornkvarn "1947 på modernerna vid Köpings Malmo". Wallén (1955, s. 256) kategoriserade kornkvarnen som "tillfälligt antriffad" vid Askövikens, och vid Askö i Västerås-Barkarö hördes en fågel den 23 maj till början av juni 1954 (Kumlin & Kumlin 1956).

År 1954 tycks ha varit ett av de bättre åren för kornkvarn på en tid, vilket också Lundberg (1955) rapporterade om: "I Västerås-trakten förekom den i våras på flera platser; den har tidigare varit borta i många år (K. H. Rylander)". År 1957 riksinventerades kornkvarnen för första gången i SOF:s regi. Detta år synes ha varit ett osedvanligt gott år för kornkvarn och flera meddelare vittnar om att det var första gången på många år man hört den, se nedan. Det betydligt lägre antalet rapporter de efterföljande åren, ända till mitten av 1970-talet, understryker detta. Från riksinventeringen 1957 rapporterades sammanlagt 12 fåglar från Västmanland enligt följande (Enemar 1957):

Västerås-Barkarö: "1 ex. hördes den 14.6. på norrsidan av Askövikens. LARS BRÖBERG 1 ex. hördes och sågs vid Askövikens den 30.5. och kunde sedan höras till slutet av juni (jfr föreg. medd.) HANS-OLOF HELLKVIST".

Västerfärnebo: "1 ex. har låtit höra sig vardera vid byarna Heddiker och Knutsbyttan i norra Västerfärnebo s.n. Det är sju å detta år sedan jag sist hörde arten. HÅKAN HELLESTRAND".

Fläckebo/Kila: "1 ex. har hörts i trakten av Sättra-Brunn föregående vecka (rapporten avfattad den 22.7.). BROOK PETERSSON".

Ramnäs: "I Seglingsberg, Ramnäs s.n. har 1 ex. hörts sedan pingsthelgen i en klöveråker efter att arten har varit borta i 17 år, det senare enligt uppgift på orten. GEORG KARLSSON 1 ex. hördes den 24.6. från en åker i Seglingsberg, Ramnäs (jfr föreg. medd.). ARVE PERSSON Vid Stormossen, Ramnäs, hörs 1 ex. varje kväll från sin uppehållsplats i en kornåker. ERNST JOHANSSON".

Fellingsbro: "1 ex. den 16.6. på Finndäckers gård, 25 km V Köping. enl. medd. till ERIC ROSENBERG".

Lindes: "Under juni månad har arten låtit sig höras vid södra Ingelsbyttan, Storå. HELMER CARLSSON".

Ervalla: "1 ex. hördes en gång i juni i Ervalla. ERIC ÅBERG".

Ljusnarsberg/Ramsberg: "I Rällstäv, Rällså, hade jag nöjet att varje dag under semestertid höra den sedan många år saknade kornknarren, FILIP MALMBERG".

Hjulsjö: "I Grängen, ett par mil N Nora, har kornknarren låtit höra sig sedan några dagar (30.6.). Det är många år sedan denna art hörides i våra trakter. ANNA PERSSON Den 22.7. hade jag glädjen att få lyssna till en kornknarr vid byn Grängen (jfr föreg. medd.) BERTIL RUNDKVIST".

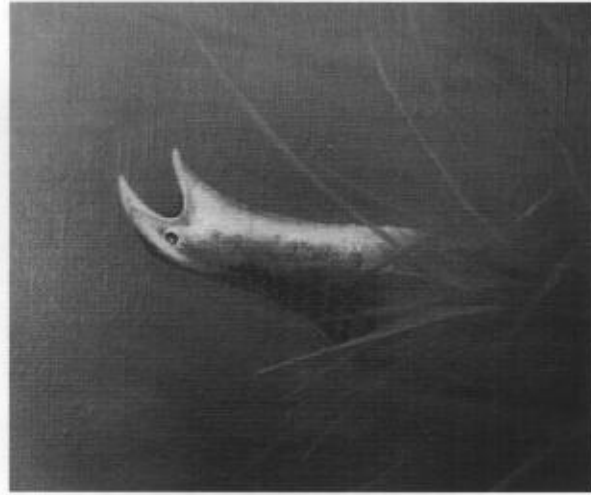
Sammanfattningsvis pekar de fåtaliga uppgifterna från 1800-talet på en relativt god förekomst av kornknarr i Västmanland och antydningar om minskning eller om att den skulle vara ovanlig saknas. Men tillgängliga uppgifter från 1900-talets första hälft pekar entydigt i en riktning: minskning och försvinnande. Därefter tycks en viss återhämtning kunna skönjas med relativa toppår 1954 och 1957. Därefter, under perioden 1958-75, rapporterades kornknarren årligen, om än i låga antal. Bästa året, 1972, rapporterades åtta individer. En häckning lär ha konstaterats vid Askö-viken 1962 (Svensk m.fl. 1964).

Vid Fullerö i Västerås-Barkarö ringmärktes sammanlagt 30 kornknarrar, jag antar att alla var årsungar, under åren 1926-30. En av dessa märkningar resulterade i ett för svenska förhållanden unikt återfynd, som Jägerskiöld (1930) redogjorde för: "En av våra lyckligaste medarbetare, unge greve C. V. CROONSTEDT på Fullerö utanför Västerås, har ringat tillsammans 22 st. kornknarrar, *Crex crex* L. (1926 1 st., 1928 18 st. och 1929 3 st.). Av dessa hade ingen avhörts och jag hade knappast väntat att få någon åter. Ty kornknarren hör ju - i alla fall hos oss - till de fåglar, som ganska sällan komma inför människors ögon. Emellertid fick jag nyligen ett brev, daterat den 7/1929 och undertecknat av en katolsk missionär O. WERMERSCH i Tielon St. Jacques. Detta brev lyder i översättning: 'Den 25 nov. 1929 har en inföding fångat en fågel, som om benet har en ring med inskriften 'Museum Göteborg Sweden 5274 B'. Denna fågel höll till på sanka slätter. Den by, där fågeln erhöles, heter Ngoia Bukoko. [...] Nu veta vi att en svensk kornknarr, som märkts på Fullerö i Västmanland den 11/7 1929 och väl lämnat vårt land tidigast i september redan den 25/11 hunnit den vildiga vägen ned till hjärtat av Afrika.' Avståndet fågelvägen är mer än 7200 km.

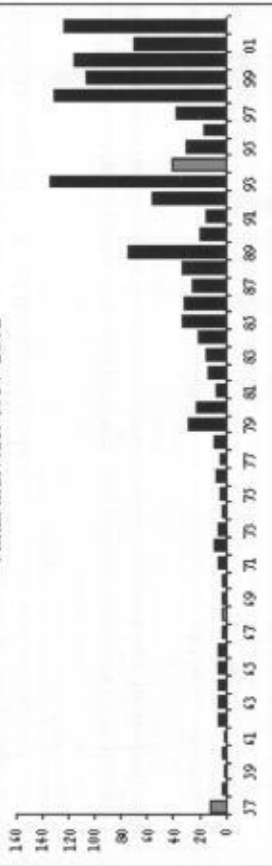
Slutligen bör följande, mycket sena fynd, nämnas: "I oktober sprang kornknarrarna mellan benen på Sören [Larsson], det var närmare bestämt den 13. [1963] vid Guten [Ramnäs]" (Anonym 1964). Sören Larsson (muntl.) har bekräftat observationens riktighet och samtidigt meddelat att det rörde sig om en individ.

Spelande kornknarr.

Oljemålning: Jörgen Lindberg

KORNNARR
Antal individer 1957-2002

Figur 1. Antal rapporterade kornknarrar i Västmanland 1957-2002. Staplarna för de tre räkningen-teringsåren 1957, 1968 och 1994, har markerats röda.

Nuvarande uppträdande i Västmanland

Antalet rapporterade revirhävande kornknarrar har varierat stort mellan olika år, från som lägst 4 individer 1977 till som mest 134 individer 1993. Under perioden 1976-2002 konstaterades häckningar vid tio tillfällen, åtta av dem åren 1991-94. Sex av häckningslynden gjordes i Västerfärnebo, ett i Fläckebo, två i Rammås och ett i Skultuna. Se appendix 1. Vid ett antagande av att en fjärdedel av de hörda knarrarna skred till häckning (Tjernberg 1996), kan kornknarrens populationsstorlek i Västmanland antas uppgå till i genomsnitt ett tiotal par.

Den geografiska fördelningen av kornknarrar i Västmanland är ojämn. Med tanke på artens val av biotop, öppna gräsmarker, är det är knappast förvånande att fynd saknas i skogsbygder och i synnerhet där inga jordbruksmarker längre hålls öppna. Bilden av kornknarrens uppträdande i landskapet är säkerligen i viss mån präglad av ornitologers vanor att ofta besöka ungefär samma områden. Av figur 2 kan skönjas en del "favoritområden" som Sjömosjön i Fellingsbro, Lisjö i Sura, Askövikens samt svartåmrådet i Fläckebo och Västerfärnebo. Därmed inte sagt att detta skulle vara den viktigaste förklaringen till att många kornknarrar rapporteras från dessa områden. Före- teelserna god kornknarrmiljö och trevliga fågelmarker sammanfaller ju ofta. Exempelvis är så fallet i svartåmrådet, där koncentrationen av kornknarrar är exceptionell. I synnerhet i anslutning till Nömyran i Västerfärnebo är förekomsten riklig och regelbunden. Avsaknaden av kornknarr i vissa trakter kan dock ibland vara svårare att förklara. Det område som motsvaras av Ångsö sock- en i sydostligaste delen av landskapet är välbevakat av ornitologer sedan åtminstone 1960-talet, men här föreligger endast två tillfälliga fynd på över 30 år; 1972 respektive 1992! Ett annat intres- sant område är Hedströmmens dalgång i Skinnskatteberg, ett område där mycket få ornitologer vistas och rapporterar sina iakttagelser. Härifrån har emellertid rapporterats anmärkningsvärda koncentrationer under enstaka år, t.ex. upp till 8 ex. vid Silbo 16 juni - 7 juli 1993 (FIV25: 83) och 9 ex. efter en två kilometer lång sträcka vid Baggå den 23 juni 2002 (Patrik Rhönmsstad, opubl.).

Kornknarren anländer normalt i mitten eller slutet av maj och antalet revirhävande fåglar kulminerar under juni månads första hälft, se figur 2. Det är dock inte ovanligt att höra kornknarr även i juli, undantagsvis även i augusti. Från 1970-talets mitt till mitten av 1990-talet har datum

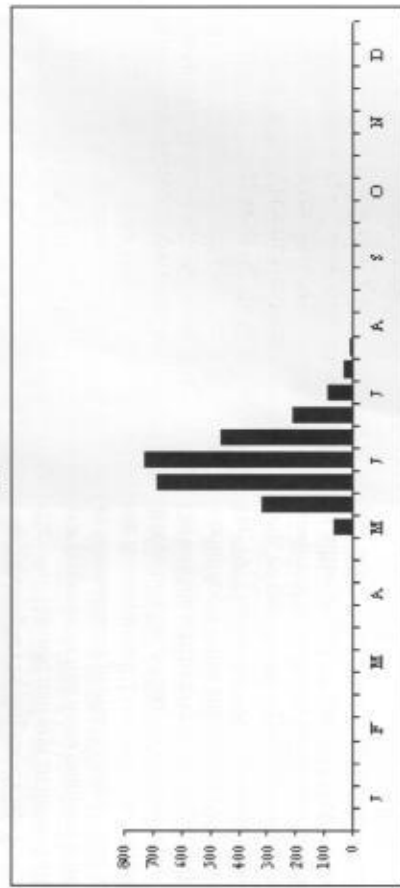

för årets första rapporterade observation tidigarelags med närmare tre veckor, se tabell 1. Under 1990-talets senare del tycks denna trend emellertid ha brutits. Under perioden 1976-2003 gjordes de tidigaste fynden på året den 11 maj, dels vid Västsvalla i Fellingsbro 1993 (FIV 25: 82), dels vid Malmön i Köping 2002 (Mikael Rhönstiad, opubl.).

Tabell 1. Mediandatum per femårsperiod för första observation av kornknarr i Västmanland 1976-2000. Dessutom har datum för de senaste tre årens första observation lagts till för jämförelse.

Femårsperiod	Mediandatum
1976-1980	2 juni
1981-1985	25 maj
1986-1990	18 maj
1991-1995	14 maj
1996-2000	23 maj
2001	16 maj
2002	11 maj
2003	27 maj

Höstfynd är sällsynta och från och med augusti månad är endast åtta fynd kända under perioden 1976-2002, varav tre sommaren 2000. Se appendix 2.

Figur 2. Kornknarrrens uppträdande i Västmanland under perioden 1976-2001, fördelat per månadsstredjelet.

Literatur

- Anonym. 1944. Minskning av kornknarrstämningen i Örebro län 1944. *Fauna och flora* 39: 283-284.
- Anonym. 1964. Sällsynt 63. *Arvsöpp* 1963: 6-7. Kärnans naturklubb.
- Carlsstedt-Pihl, G. 1960. Fågellivet omkring Turvaarpen. *Gryllan i ord och bild* 9: 18-20.
- Curry-Lindahl, K. 1946. Något om Sveriges vetebrädfauna under 1946. *Sveriges Natur* 37: 81-99.
- Curry-Lindahl, K. (Red.). 1959-63. *Våra fåglar i Norden*. 2:a uppl. Stockholm.
- Enemar, A. 1957. Gräsoppslagare och kornknarr i Sverige år 1957. *Vår Fågelvärld* 16: 269-287.
- Enemar, A. 1969. Om förekomsten av kornknarr i Sverige år 1968. *Vår Fågelvärld* 28: 194-198.
- Fischerström, J. 1785. *Utåtar till beskription om Mälaren*. Stockholm.
- Frodenus, M. 1925. Bidrag till Västanmanlands fauna. *Fauna och flora* 20: 177-183.
- Grau, O. 1754. *Beskrifning öfver Västanmanland med sina städer, byar och socknar*. Västerås.
- Gärdénus, U. (Red.). 2000. *Rödlundar arvar i Sverige*. 2000. Uppsala.
- Hausson, B. 1946. Kornknarren, *Cereus cereus*, i Örebro län 1945. *Fauna och flora* 41: 91-92.
- Helger, N. 1945. *Höllförs socken. Husbödsbeskrivning i historisk framställning*. Fåhm.
- Heyo, J. del. Ellström, A. & Sargatal, J. (Red.). 1966. *Handbook of the Birds of the World*. Vol. 3. Houtzin to Auk. Lynx Edicions. Barcelona.
- Jägerstedt, L.-A. 1930. Några utdrag ur Gästrikens Biologiska förenings ligare över fågelräkningar. *Fauna och flora* 25: 19-23.
- Kjellin, C. 1905. Hvarjehanda småmänn och saktgelser. *Svenska Jägareförbundet Nya Tidning* 43: 169-183.
- Kumlin, R. & Kumlin, B. 1956. Fågelobservationer från Västanmanland. *Vår Fågelvärld* 15: 278-280.
- Lersström, C. A. E. 1918. Kornknarr i Västanmanland. *Fauna och flora* 13: 287.
- Linné, C. von. 1758. *Systrarna saturne*. 10:e uppl. Stockholm.
- Lundberg, S. 1955. Översikt över Sveriges daggljurs- och fågelfauna 1954. *Sveriges Natur* 46: 178-201.
- Lönnberg, E. 1940. Kornknarrrens nuvarande förekomst i Sverige. *Kungliga Svenska Vetenskapsakademins Skrifter i Naturvetenskapens Områden*. Nr 37. Stockholm.
- Pettersson, J. 1995. Kornknarren - riksinventeringsart 1994. *Vår Fågelvärld* 54 (2): 23-26.
- Rossmus, P. 1927-39. *Sveriges fåglar och fågelbun. Band III*. Lund.
- Spjöveth, E. 1958. Våringens spj och omngel. I. Wallén, B. & Curry-Lindahl, K. (Red.). *Västanmanlands natur*. Stockholm.
- Sundström, C. R. 1868. *Beskrifning till kornknarrs av Örebro län, versörtafauna. Akademisk afhandling*. Uppsala.
- Svensk, Ch., Johansson, H. & Karlsson, L. 1964. *Fågelfauna vid Akköviken 1961-1963*. Sencil.
- Tjernberg, M. 1996. Upplands fågel fauna. Kärnt 9. I. Friedriksson, R. & Tjernberg, M. (Red.). *Upplands fåglar - fåglar, mönster och ljud*. Uppsala.
- Tucker, G. M. & Heath, M. F. 1994. *Birds in Europe. their conservation status*. Cambridge, U.K.: BirdLife International (BirdLife Conservation Series no. 3).
- Tyrlberg, T. 1996. Svenska fåglars namn. Ursprung, historia och innebörd. *Vår Fågelvärld*, Suppl. 24.
- Wallén, B. 1955. *Västanmanlands väder- och djurliv*. Västerås.
- Wedénus, H. 1951. Fågelindlar från Surahammarsstråken. *Vår Fågelvärld* 10: 36-38.
- Wedénus, H. 1958. Fågelindlar från brokbygdens kring Hallabammur och Surahammur. I. Wallén, B. & Curry-Lindahl, K. (Red.). *Vår Västanmanlands natur*. Stockholm.
- Öhlin, B. & Hellgren, S. 1953. Sveriges fågelvärld under 1952. *Sveriges Natur* 44: 47-63.

Thomas Pettersson, Härnevigatan 3A, SE-723 41 Västerås

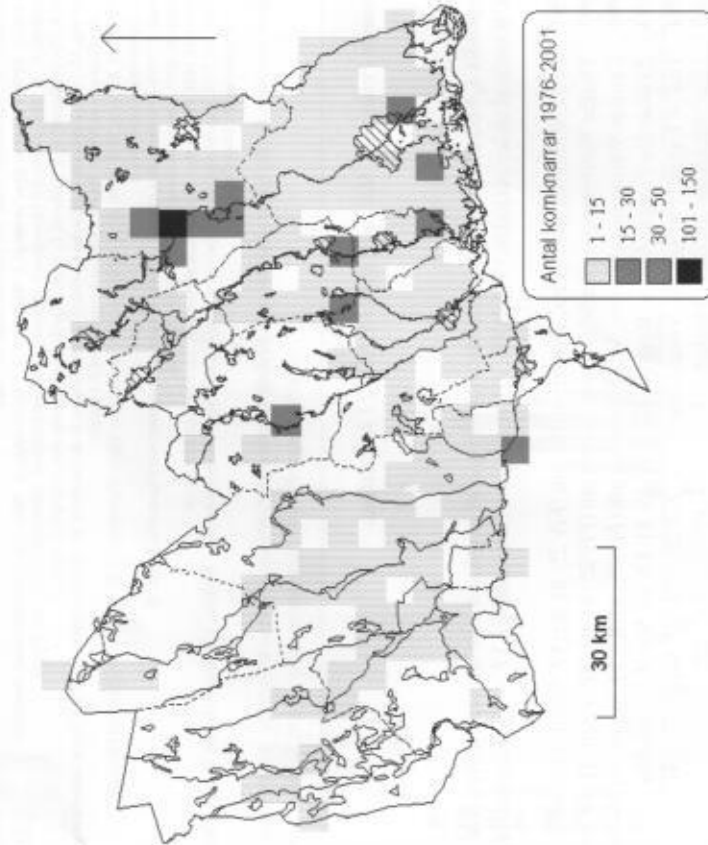
Appendix 1. Förteckning över konstaterade häckningar av kornknarr som har rapporterats från Västanmanland under perioden 1976-2002. FIV = Fåglar i Västmanland; VF = Vår Fågelvärld.

- 1991 1 kull Nötmyran vid Hedbo, Västerfärnebo, juli (FIV 25: 81-83; VF Suppl. 21: 68-69).
- 1992 2 kullar Nötmyran vid Hedbo, Västerfärnebo, juli (FIV 25: 81-83; VF Suppl. 21: 68-69).
- 1993 2 kullar Nötmyran vid Hedbo, Västerfärnebo, juli (FIV 25: 81-83; VF Suppl. 21: 68-69).
- 1993 2 kullar (2+2 ungar) Gnien, Ramnäs, 6.7 (FIV 25: 81-83; VF Suppl. 21: 68-69).
- 1994 1 ex. + 1 unge Hörnsjöfors, Västerfärnebo 3.7 (FIV 26: 124; VF Suppl. 22: 89).
- 2000 1 par "häckning" Järlsbo, Fläckebo (FIV 33: 74; VF Suppl. 37: 82).
- 2001 1 par "häckning" Handberga, Skultuna (FIV 33: 74; VF Suppl. 37: 82).

Appendix 2. Förteckning över höstfynd (från och med den 1 augusti) som har rapporterats från Västmanland under perioden 1976-2002. FIV = Fåglar i Västmanland; MVOF = Meddelanden från Västmanlands Ornitologiska Förening; VF = Vår Fågelvärld.

- 1977 1 sj. Ångeby, Köping, 2-4-8 (MVOF 9: 45; MVOF 10: 57).
 1 ex. Backgården, Västansfors, 13-9 (Eero Kauramäki, opubl.).
 1981 1 sj. Myrby, Romfaruna, 5-8 (Patrik Granlund, opubl.).
 1989 1 sedd Jeppetorp, Grythyttan, 26-27-8 (VF 49: 405).
 1990 1 sj. Sättra Brunn, Fläckebo/Kila, 3-8 (FIV 32: 74).
 2000 1 sj. Lisjö, Sura, 1-3-8 (FIV 32: 74).
 2000 1 sj. Väster Bännbäck, Möklinta, 4-8 (FIV 32: 74).
 2000 1 ex. Svedboäng, Västerfärnebo, 7-8 (FIV 32: 74).

Figur 3. Antal rapporterade kornknarrar i Västmanland 1976-2001. För varje s.k. atlasruta (5x5 km) anges det sammanlagda antalet under de 26 åren.

Skådarprofilen Sören Larsson

Text: Håkan Johansson

Jag har bestämt träff med "Mister" Ramnäs Naturklubb. Vi träffas en höstdag vid Högbyradsen och sin vana trogen har Sören inte legat på latsidan - en svamputställning i Ramnäs tidigare under dagen är just avslutad. Framför mig sitter en av de mest rutinerade och erfarna skådaren i Västmanland!

Fåglar från början, naturklubben etc.

- Mitt intresse för fåglar väcktes redan i andra klass i skolan, det fanns en fågelintresserad lärare i Bäckhammarsskolan i Ramnäs som en lördag tog med klassen ut till en fågelsjö. Jag tillhörde inte klassen men av någon anledning fick jag ändå följa med. Det var första gången jag tittade i en kikare och det var en riktig höjdare! - på den vägen är det fortfarande. Jag bodde även mitt i skogen, en mil utanför Ramnäs och det gjorde väl att det blev nära till naturen och därmed fåglarna. Fågelintresset växte och 1963 bildades Ramnäs Naturklubb som jag varit med i sedan starten. Medlemsutveckling har gått sakt och idag har vi lite drygt 200 medlemmar.

- Sören har alltid haft ett stort engagemang och även fungerat som ordförande i klubben kanske i över 25 år, han vet inte säkert! Många olika projekt har dragits igång under de dryga 40 år som

Sören ringmärker vid Lisjöviken.

Foto: Jesper Gustafsson

